

bir yandan da baba mesleği olan dokumacılığı sürdürdü. Daha sonra yerleştiği Benâres'te Hindular'la müslümanlar arasındaki tartışmalara katıldığı sırada tasavvufa ilgi duymaya başladı. Bu dönemde birçok müslüman mutasavvıf ve Hindu mistiğiyle tanıştı; en sonunda Hindu Vişnu mezhebinin islahatçısı Ramananda'nın (ö. 1410) düşüncelerinin etkisinde kalarak onun fikirlerini benimsedi. Kendisi gibi dokumacı olan Şeyh Taki'nin (ö. 984/1576) müridleri arasında yer aldığı söylenirse de ölüm tarihleri itibarıyla bu mümkün değildir. Öte yandan Kebîr'in bir şeyhi bulunmayıp Üveysî bir sûfi olduğu da ileri sürülmektedir.

Düşüncelerinden dolayı Sultan İskender-i Lüdfî'nin tepkisini çeken Kebîr sultanın kendisini öldürme teşebbüslerinden tesadüfen kurtuldu. Müslüman ve Hindular'ı rencide eden görüşleri sebebiyle bir ara hapse atıldı. Hapisten çıktıktan sonra iç karışıklık ve politik çekişmeler yüzünden Benâres'ten ayrılarak Maghar'a gidip yerleşti. Muhtemelen 924'te (1518) burada öldü. Kebîr'e bağlı müslüman ve Hindular, ona kendi dinlerine uygun ayrı ayrı cenaze törenleri yapmak isteyince iki taraf arasında ihtilâf çıktı; Hindular onu yakmak, müslümanlar da defnetmek istiyordu.

Kebîr'in her iki dinin mensuplarının sevilmesi, onun düşünce dünyasının temelini oluşturan bütün insanların kardeş olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır. Hinduizm'in ilkelerine bağlı olmadığı gibi İslâm'ın temel ibadetlerine de pek ilgi göstermeyen Kebîr'in bu düşünceleri şiirlerinde de görülmektedir. Hint kast sistemine karşı çıkıp insanların sınıflara ayrılmasını şiddetle eleştirmesi, insanların eşitliğini kabul etmeyen her türlü fırka ve mezhebe karşı çıkması, onu özellikle Hint toplumunun alt tabakalarının sözcüsü durumuna getirmiştir. Müslümanlarla Hindular'ın kardeş olduğu görüşünden hareketle birlik ve barış içinde yaşamaları gereğini savunan Kebîr'e göre Allah ne camide ne Hindu tapınağındadır, ne riyâzette ne de kutsal yıkanma yerindedir. O kalptedir, kalplerin kalbindedir. Kebîr'in müslümanların bazı davranışlarını eleştirdiği ve bir kısım İslâmî uygulamaları reddettiği ileri sürülmüşse de çağdaşı bazı mutasavvıflar onun tevhid inancına sahip olduğunu söyleyerek görüşlerini vahdet-i vücûd anlayışına uygun

şekilde te'vil etmişlerdir. Muhtemelen hıncı bir karaktere sahip olan Kebîr'in çağındaki bazı uygulama ve kurumları hicvetmesi ona bu suçlamanın yapılmasına sebep olmuştur.

Ölümünden sonra müridleri oğlu Kemal'e gelerek babasının yolunun devam ettirilmesi için tarikatın kurumlaşmasını istedilerse de oğlu babasının hayatı boyunca fırka ve hizipçiliğe karşı çıktığını, bu sebeple onun düşüncelerine aykırı davranış içinde bulunamayacağını söyleyerek bu teklifi reddetti. Ancak müridleri isteklerinden vazgeçmediler; müslüman müridleri Kebîr'in adına Maghar'da bir dergâh kurarken Hindu müridleri de bir tarikat oluşturdular. Her iki grup Kebîrpanthiler diye tanınmış ve bunlar, sonraki yüzyıllarda daha ziyade Hindular arasında yaygınlık kazanarak bir tarikat haline gelmişlerdir.

Kebîr'in şiirleri Kebîrpanthiler tarafından kutsal sayılan *Bijaka* adlı bir kitapta toplanmıştır. O dönemde Benâres'te konuşulan Hindî diliyle yazılan bu şiirlerde 235'ten fazla Arapça, Farsça ve Türkçe kelime kullanıldığı tesbit edilmiştir. *Bijaka*'yı Kebîr'in Bhegavan Das adlı bir müridine yazdırdığı söylenirse de bazı araştırmacılar, eserin Kebîr'in ölümünden sonra 1570'te adı bilinmeyen bir müridi tarafından toplanarak kitap haline getirildiğini ileri sürmüşlerdir. Kebîr'e nisbet edilen şiirlerin büyük bir kısmını, Hindistan'ın ünlü şairlerinden Rabindranath Tagore *Songs of Kabir* adıyla İngilizce'ye (London 1915), Sofî Huri de Türkçe'ye (İstanbul 1970) çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1946, I, 353-355; K. M. Munshi, *The Delhi Sultanate*, Bombay 1967, s. 561-565; S. M. Ikram, *Muslim Civilization in India*, New York 1969, s. 126-132; M. P. Srivastava, *Society and Culture in Medieval India (1206-1707)*, Allahabad 1975, s. 45-49; M. T. Titus, *Indian Islam*, New Delhi 1979, s. 173; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden - Köln 1980, s. 38-39; A. C. Banerjee, *The State and Society in Northern India*, New Delhi 1982, s. 260-265; Mübed Keyhüsrev İsfendiyâr, *Debistân-ı Mezâhib* (nşr. Rahîm Rızâzâde-i Melik), Tahran 1362 hş., I, 178-179; *CHIn.*, II, 89-90; S. A. A. Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1986, I, 373-384, 393-394; II, 411-414, 438-441; a.m.f., *The Wonder that was India*, London 1987, I, 360-361; Sehdev Kumar, *The Vision of Kabir*, London 1996; T. W. Arnold, "Kabîr", *IA*, VI, 533; R. Burn, "Kabir, Kabir-panthis", *ERE*, VII, 632-634; "Kabir", *ElN.*, I, 193.

RIZA KURTULUŞ

KEBİRE

(الكبيرة)

Büyük günah.

Sözlükte "maddî veya mânevî bakımdan büyük olmak" anlamına gelen **kebr** (**kiber**) kökünden türemiş bir isimdir. "Büyük günah" mânasında kullanılan **kebîre** (çoğulu **kebâir**), farklı tanımlarının ortak noktaları dikkate alınıp "dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevî veya uhrevî ceza öngörülen davranış" şeklinde tanımlanabilir. Bunun dışında kalan kötü davranışlara da **sagîre** (küçük günah) denir. İsrarla işlenen küçük günahın büyük günaha dönüşeceği telakkisi genellikle kabul görmüştür.

Kur'an'da daha çok "zenb, işm, fısk, isyan" kelimeleriyle ifade edilen günahın büyük ve küçük olabileceği belirtilir. İlgili âyetlerde açıklandığına göre büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde küçük günahlar affedilir (en-Nisâ 4/31). Allah'a iman edip tevekkülde bulunanlar büyük günah ve hayâsızlıktan kaçınırlar (eş-Şûrâ 42/36-37). Ayrıca âyetlerde, âhirette insanlara verilecek olan amel defterinin küçük büyük bütün günahları kapsayıp ortaya koyacağı anlatılır (el-Kehf 18/49).

Hadislerde büyük günahlardan "mûbikât (helâk edici davranışlar), kebâir, a'zamû'z-zünûb" gibi tabirlerle bahsedilir. Çeşitli hadis rivayetlerinde Allah'a ortak koşmak, adam öldürmek, ana babaya karşı gelmek, yetim malı yemek, faiz yemek, dürüst kadınları iffetsizlikle suçlamak, büyü yapmak, savaştan kaçmak, yalancı şahitlikte bulunmak ve ödenemeyecek miktarda borçlu olarak ölmek büyük günahların başında zikredilmiştir (*Müsned*, II, 201, 214; IV, 392; V, 413; Müslim, "İmân", 143-146). Hadislerde ayrıca Hz. Peygamber'in büyük günah işlemiş müslümanlara da âhirette şefaate edeceği belirtilmiştir (Tirmizî, "Kıyâmet", 11).

Müslümanlar arasında vuku bulan ilk ihtilâfların en önemlisi büyük günah işleyen kişinin (mürtekib-i kebîre) durumudur. Erken devirlerde tartışılmaya başlanan bu problemle ilgili olarak literatürde iki mesele öne çıkmıştır. Bunlardan biri hangi fiillerin büyük günah olduğu, diğeri de bu günahı işleyen kişinin dinî statüsüdür. Büyük günahların belirlenmesi konusunda ortaya çıkan görüşlerden birine göre ilâhî emirlere aykırı olan bütün fiiller bü-

KEBİRE

yük günah kapsamına girer. Bunların sayısını 700'e çıkaranlar bulunduğu gibi yetmişle sınırlandıranlar da vardır. İbn Hacer el-Heytemî 467 büyük günahtan bahseder (*ez-Zevâcîr*, I, 270-275; II, 265-271). Bütün günahları büyük günah sayanların başında Hâricîler gelir. Fakat İbn Hacer'de olduğu gibi bu görüşe katılan Sünnî âlimlerin de bulunduğu söylenebilir (Seffârîni, I, 366). Bir başka anlayışa göre ilâhî emirlerle bağdaşmayan her davranış büyük günah kapsamına girmekle birlikte bunların bir kısmı diğerlerine oranla küçük kabul edilebilir. Ancak hiçbir günah küçük sayılmayacağından büyük günahların sayısını ve niteliklerini belirlemek mümkün değildir. Eş'arî, Bâkılânî, İbn Fûrek ve Ebû İshak el-İsferâyînî gibi mütekaddimîn devri Eş'ariyye kelâmcıları bu görüştedir (İbn Hacer el-Heytemî, I, 5). Üçüncü bir görüşe göre ise dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevî veya uhrevî ceza öngörülen fiiller büyük günahdır. Dolayısıyla bütün günahların kebiré statüsünde kabul edilmesi naslara aykırıdır. Buna göre büyük günahlar yukarıda sayılanların yanında silâ-i rahimi terketmek, kovculukta bulunmak, zina fiilini işlemek veya ona aracılık yapmak, domuz eti yemek, ibadet için gereken temizliğe uymamak, hırsızlık yapmak, içki içmek, yalan yere yemin etmek, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek veya azabından emin olmak, yapılan anlaşmayı bozmak gibi Kur'an'da yasaklanan fiillerden oluşur. Mu'tezile ve Mâtürîdiyye kelâmcıları ile müteahhir dönem Eş'ariyye âlimlerinin çoğunluğu bu görüşü benimsemiştir (*a.g.e.*, I, 6-10).

Büyük günah işleyen kişinin dinî statüsü konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. 1. Hâricîler'in anlayışına göre mürtekib-i kebiré tövbe etmediği takdirde dünyada ve âhirette kâfir olarak muamele görür. Çünkü Kur'an'da böylelerinin kâfirlere verilen azaba mâruz kalacağı bildirilmiştir (en-Nisâ 4/14, 123; el-Ahzâb 33/57; Mâtürîdî, s. 323-330). 2. Mürtekib-i kebiré Mürcie'ye göre günahlarından dolayı zarar görmez ve âhirette cehenneme girmez. Yaptıkları iyilikler kâfirlere fayda vermediğine göre işledikleri günahların da müminlere zarar vermemesi gerekir. Bu hüküm sadece aklen değil naklen de doğrudur. Zira Kur'an'da cehenneme dinî gerçekleri yalanlayanların gireceği ve Allah'ın şirk dışındaki günahları bağışlayacağı haber verilmiştir (en-Nisâ 4/48; el-Leyl 92/15-16; Mâtürîdî, s. 342-346; Şehristânî, I, 140). 3. Büyük günah işleyen

kişi imandan çıkar, fakat küfre girmeyip imanla küfür arasında bir yerde (el-men-zile beyne'l-men-zileteyn) bulunur. Tövbe ettiği takdirde iman dairesine döner, tövbe etmeden ölürse kâfir muamelesi görür. Çünkü Kur'an'da mümini kasten öldüren kimsenin ebedî olarak cehennemde kalacağı bildirilmiş (en-Nisâ 4/93), ayrıca miras hükümlerinin açıklandığı âyetlerin sonunda mirasla ilgili olarak belirleyen ilâhî sınırları aşan kimselerin de ebediyen cehennemde kalacağı belirtilmiştir (en-Nisâ 4/14). Mu'tezile kelâmcıları bu görüşü benimsemiştir (Mâtürîdî, s. 348; Kâdî Abdülcebbar, s. 657-660). 4. Büyük günah kişiyi isyan ve fıska sevkederse de bu durumdaki bir mümini mutlak mâna-da fâsık ve fâcir olarak nitelemek mümkün değildir. Zira iman mahiyeti Allah'ın varlığını, birliğini ve Hz. Muhammed aracılığıyla gönderdiği vahiyleri kalben tasdik etmekten ibaret olup amel iman bir parçası değildir. Kişi ilâhî emre aykırı bir davranışta bulunurken de imanını devam ettirmektedir. Nitekim imanla ameli bir arada zikreden âyetlerde bu iki kavramı gramer açısından birbirine bağlayan atıf ve şart edatları imanla amelin ayrı şeyler olduğuna işaret etmektedir (el-Bakara 2/25; en-Nisâ 4/124). Ayrıca adam öldürmek gibi bir büyük günahı işleyenlerin kısas cezasına çarptırıldığı bildirilirken bunu yapanlardan "müminler" diye bahsedilmiş ve onlardan iman vasfı kaldırılmamıştır (el-Bakara 2/178; el-Hucurât 49/9). Aklî açıdan da mürtekib-i kebiré mümin kabul edilmelidir. Böyle bir insan ilâhî emre karşı çıkmayı helâl telakki etmez aksine gaflet, kötü alışkanlık, nefsânî arzular, aşırı öfke vb. sebeplerle bu fiili işler, fakat her zaman affedileceği ümidini taşır. Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye kelâmcıları bu görüştedir (Mâtürîdî, s. 329-334; Ebû Abdullah el-Halîmî, I, 409). Selefiyye âlimleri, mürtekib-i kebiréyi fâsık diye nitelen-dirmekle birlikte onun dünyevî ve uhrevî konumunu Ehl-i sünnet kelâmcıları gibi değerlendirir (Ebû Bekir el-Hallâl, s. 583-608; Şerhu'l-'Akîdeti'l-'Tahâviyye, s. 295-334).

Günahların bir kısmının büyük, bir kısmının küçük olduğuna ve büyük günahların naslarda dünyevî veya uhrevî ceza öngörülen fiillerden ibaret olduğuna ilişkin görüş isabetli görünmektedir. Büyük günah işleyen kişinin dinî statüsü konusunda Hâricîler'le Mürcie ve Mu'tezile'nin görüşlerinin naslarla uzlaştırılması mümkün değildir. Hem Sünnî kelâmcıları hem de Selefiyye âlimleri büyük gü-

nah sahibinin dinden çıkmadığı kanaatini taşımakta, dünyevî cezanın yanı sıra tövbe yoluyla da günahtan kurtulma imkânı bulunduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşım naslarla ve akla daha uygundur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kbr" md.; *et-Ta'rifât*, "Kebîre" md.; *Müsned*, II, 164, 201, 214; IV, 392; V, 413; Buhârî, "İmân", 16, "Edeb", 4, 6, 49; Müslim, "İmân", 143-146; Ebû Dâvûd, "Şalât", 63, "Cihâd", 33; Tirmizî, "Kıyâmet", 11; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), VIII, 233-255, 450, 451; Ebû Bekir el-Hallâl, *es-Sünne* (nşr. Atıyye ez-Zehrânî), Riyad 1410/1989, s. 583-608; Eş'arî, *Ma'kâlât* (Ritter), I, 150-151, 270-273, 474-477; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 323-385; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fî şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 400-409; İbn Fûrek, *Müccerredü'l-Ma'kâlât*, s. 157-158; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-İhamse*, s. 632-637, 657-660; Cüveynî, *el-İrşâd* (Temîm), s. 326-329; Ebû'l-Yûsuf el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. H. P. Lins), Kahire 1383/1963, s. 131-137, 142-145; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 140; Şerhu'l-'Akîdeti'l-'Tahâviyye, s. 295-334; İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcîr 'an iktirâfi'l-kebir*, Beyrut 1408/1988, I, 5-12, 270-275; II, 265-271; Seffârîni, *Levâmi'u'l-envâr*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), I, 364-370; Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-menâr*, IV, 432-433; V, 46-55; Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitâbü'l-Hudûd*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikr), V, 441-458.

ADİL BEBEK

KEBİRPANTHİLER

Hindistanlı sûfi Kebîr'in
(ö. 924/1518[?])
mensuplarına verilen ad
(bk. KEBİR).

KECCİ

(الكجى)

Ebû Müslim İbrâhîm b. Abdillâh
b. Müslim el-Keccî el-Basrî
(ö. 292/904)

Hadis hâfızı.

192 (808) veya 200 (816) yılında doğdu. Babası, bilinmeyen bir yerden göç ederek Basra'ya yerleşti (İbnü'n-Nedîm, s. 338). Keccî (Keşşî) nisbesiyle anılması konusunda farklı açıklamalar vardır. Kelimenin bir yere nisbetle kullanıldığını düşünenlere göre Kec, İran'ın Hûzistan bölgesinde bulunan Zeyr Kec (Yâkût, IV, 438) veya Cür-cân'a 3 fersah uzaklıktaki Keş köyüdür (Kettânî, s. 34). Basra'da ev inşaatında kireç kullanımı sırasında çabuk donan bir malzemenin adını (kecc: Farsça kireç) sıkça söylediği için kendisine Keccî denildiği kaydedilmiş (Hatîb, VI, 121), üçüncü